

הגאון רבי יהודה בויאר שליט"א

בני ברק

אין בנין וסתירה בכלים

א.

משום מכה בפטיש, דהא תרווייהו אמרי חדא מילתא, וע"כ משום דתוס' כתבו (להלן ק"ג א') דטעמא דשמואל דמחייב משום דהוי בנין כל דהוא ואינו חייב משום בונה אלא משום מכה בפטיש, והיינו משום דאינו אלא מהדק את החתיכת עץ ועל ידי זה מתהדק העץ בקופינא דמרא, אבל במטה של טרסיים הוא חייב רק כשהוא תקע מסמר ובזה גם שמואל מחייב משום בונה, אבל עדיין אין זה כמו עושה כל הכלי מתחלתו, והוי כמו לרב שמחייב משום בונה בעייל שופתא כן מחייב שמואל במחזיר המטה בתקע, וזה ראי' למה שאומר ר"י שבדרך אומנות וחיזוק יש בנין אפילו בכלים, ולכן חייב כשעייל את השופתא כמו דחייב במחזיר את המטה בתקע משום דבכל פעם עביד דרך אומנות וחיזוק ובכה"ג יש בנין בכלים גם בפעם שני. ויש לפרש מה שכתוב בברייתא דהמחזיר קנה של מנורה חייב חטאת ולא הוזכר דתקע צ"ל דמיירי ג"כ בתקע כמו המחזיר מטה דחייב אליבא דרב ושמואל ולא הזכירו תקע והתוס' העמידו דמיירי בתקע, ועיין בחי' הרמב"ן בדרך מ"ז וכן מש"כ בברייתא איירי בתקע ואע"ג דלא הוזכר. ויש לפרש דהמחזיר קנה מנורה איירי אפי' בלא תקע

שבת ק"ב ב', תוד"ה היא מאן דעייל שופתא בקופינא רב אמר חייב משום בונה, ואע"ג דקיי"ל אין בנין בכלים אור"י דהיינו דוקא בהחזרת בתי תריסין או במנורה של חוליות אבל בנין גמור מחייב בכלים כמו בקרקע כדאמרינן ס"פ כירה גבי מטה של טרסיים אם תקע חייב חטאת, ומחזיר קני מנורה חייב חטאת וקרן עגולה, ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות, דבכלי לא חשיב בנין ובקרקע חשיב בנין, ע"כ. והיינו דבמטה של טרסיים בעינן תקע דוקא שאם לא תקע אז אמרינן מסתמא דעתו לפרק ולהחזיר ולכך רק אם תקע חייב, משא"כ במחזיר קנה מנורה אם החזיר בחוזק אע"פ שלא תקע אמרינן דאין דעתו לפרק ולהחזיר, וקנה של סידין מתיר רשב"ג להחזיר בשבת כיון דדעתו לפרק ולהחזיר, ואע"ג דאמרינן בברייתא דקנה של סידין אסור להחזיר קיי"ל כרשב"ג ולא כהאי ברייתא. ואע"ג דאמרינן שם רב ושמואל דאמרי תרווייהו המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב, ולרב חייב משום בונה ומשמע דשמואל נמי ס"ל כוותיה דבמטה של טרסיים הוא חייב משום בונה ולא

תקע, וטעמא משום דבמחזיר מטה ובמנורה של חוליות הוא מגדיל את הכלי ולא עושה את הכלי ולכן לא חייב, אבל בעייל שופתא הוא עושה את כל הכלי, ובפעם שני' ג"כ עושה כל הכלי ולכן חייב גם בפעם שני', ואפי' דרק מעשה הדיוט חסר מ"מ זה עכשיו לא כלי ועכשיו כשהוא מעייל שופתא בפעם שני' הוא עושה כל הכלי, ובמטה של טרסיים בלא תקע ובמנורה של חוליות הוא רק מגדיל את הכלי ולא עושה הכלי, ולפי"ז בתקע צריך לומר דהוי כעושה כל הכלי מחדש ולכן חייב, אבל לתו' דף ק"ב ב' אין צריך לומר דתקע הוי כעושה כלי מחדש אלא כיון דזה עשוי בחוזק יש בנין בכלים, אבל לתו' בדף ע"ד ב' צ"ל דתקע הוי כעושה כל הכלי מחדש.

והרמב"ן תי' על הקו' דאיך אמר רב דהוא חייב משום בונה והא קיי"ל דאין בנין ואין סתירה בכלים, ורב איירי בכלים, ותי' דכי אמרינן אין בנין בכלים הני מילי בכלי שנתפרק כגון מנורה של חוליות אבל הכא עושה כלי מתחלתו או מתקן הכלי מתחילתו אין לך בנין גדול מזה ואין זה נקרא בנין בכלים שהרי אינו כלי אבל עושה כלי מיקרי. ומש"כ הרמב"ן או מתקן כלי אולי כונתו לעייל שופתא דזהו מתקן כלי מתחילתו ולפי"ז אם יצא השופתא והוא יחזיר אותו הוא לא יהיה חייב עליו משום בנין מפני דזה הוי בנין בכלים דכבר חל עליו שם כלי אז זה מיקרי בנין בכלים ואין בנין בכלים, וכזה הוא מחולק אפי' על התוס' ע"ד ב' דלדעת התוס' אם יתפרק פעם שני' והוא יחזיר את השופתא הוא יהי'

מ"מ חייב כיון דאין דעתו לפרקה לכן חייב אפי' בלא תקע, אבל במטה של טרסיים וכן קנה של סיידין שם דעתו לפרק לכן בעינן תקע, ואקשינן מקנה של סיידין דאסור רק מדרבנן על מטה של טרסיים דהוי להם לאסור מדרבנן, ולמה הם אמרו דשפיר דמי היינו דמותר לכתחלה, ומחזיר קנה מנורה דחייב משום דאין דעתו לפרקה, ורש"י פי' דמחזיר קנה מנורה דחייב דנוטלין הימנה ובשעת הצורך מחזירין ולכן פי' דזה דמי למחזיר מטה דגם כן דעתו לפרק וכמו"כ מחזיר קנה מנורה דנוטלין הימנה ובשעת הצורך מחזירין, וצ"ל דקנה של סיידין הוי יותר בנין עראי דכל רגע נוטלין ומחזירין, ולכן אסור רק מדרבנן.

ב.

והנה התו' בדף ע"ד כתבו על הא דאמרינן בגמ' שם אמר רבא האי מאן דעבד חביתא חייב משום שבע חטאות, ופירש"י דמשום בונה לא מחייב דאין בנין בכלים, וכתבו תוס' ואין נראה דדוקא במחזיר מטה ומנורה של חוליות אמרינן דאין בנין בכלים אבל בעושה לגמרי כל הכלי מחייב משום בונה, דאמרינן בריש הבונה האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה, וצ"ע דלא ליקשי ממנפח בכלי זכוכית דסוף פרקין, ע"כ. ועל הקו' האחרונה ממנפח כלי זכוכית כ' תוס' וצ"ע, ואולי כוונתם כיון שמנפח בפיו ולא עשה שום מעשה משום כך אין לחייב משום בונה אלא משום מכה בפטיש, ומה שכ' התוס' דדוקא במחזיר מטה אז אין בנין בכלים היינו במחזיר ולא

וע"כ אע"פ שצריך מעשה אומן, מ"מ מוקצה ל"ה, וצ"ע. אבל הא דתניא בשבת קכ"ב ב' ת"ר דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין אבל לא מחזירין, זה בשבת, אבל ביו"ט הוי ס"ד דכאן התירו את האסור דרבנן משום יו"ט וזה מותר אפי' בתיבה של בתים, קמ"ל דזה רק משום שמחת יו"ט ורק תיבה דחנויות אבל תיבה דבתים אסור, אבל בשבת תמיד ידענו דזה אסור, וכן מדויק לשון הרמב"ן דכתב וגזירה לא ס"ל למגזר הכא, היינו ביו"ט, ולפי"ז מה דתנן בברייתא בשבת דנוטלין דוקא בציר מן האמצע דבציר מן הצד הוי חיוב דאורייתא, ואפי' נוטלין דזה סותר גם כן אסור, וכמו בביצה דמאי דב"ה אמרו אף מחזירין היינו בציר מן האמצע דבציר מן הצד הוי חיוב דאורייתא, ואפי' אי בציר מן הצד נמי הוי גזירה שמא יתקע ואינו אסור אלא מדרבנן, מ"מ אפי' בתיבה דחנויות דאיכא שמחת יו"ט מ"מ אסור מדרבנן להתזיר בציר מן הצד, ואת זה לא היה הו"א דיהי' מותר, אבל מאי דבשבת תנן נוטלין, אי ציר מן הצד הוי גזירה דרבנן נמי שרי דכאן ל"ש בכלל שמא יתקע, וגם ציר מן הצד נוטלין.

וכתבו התוס' בביצה דף י"א ב' וז"ל, דקיי"ל אין בנין ואין סתירה כשהוא מהדק ומפרק כי אם בעושה כלי שהוא חייב משום מכה בפטיש וכו', ויל"ע איך לפי תוס' דעושה הכלי כולו מתחלתו אי חייב משום בונה ותוס' לא איירי אלא במהדק ומפרק, דבנין בכלים אין כאן, ולא חייב משום מכה בפטיש אלא היכא דעושה כלי, או"ד בכל

חייב דמיקרי עשה כלי ולא איכפת לן מה דחל עליו שם כלי מתחילתו כיון דעכשיו זה לא כלי והוא עושה כלי, אבל לרמב"ן זה מיקרי בנין בכלים כיון דחל עליו שם כלי מתחילתו הוא נקרא כלי ואין בנין בכלים היינו בדבר שחל עליו שם כלי כזה אין בנין, וכן לפי הרמב"ן לא יהי' סותר אם יפרק את השופתא דזה לא מיקרי סותר כלי דעושה מכלי שלא יהי' כלי, וכאן הוי דבר דחל עליו שם כלי מתחילתו, וגם עכשיו שם כלי עליו, ולפי"ז צ"ל דמאי דאמרינן בדף מ"ז ב' ואם תקע חייב היינו שתקע מסמר אחר וזה נקרא כמו עושה כלי ולא מיקרי מחזיר הכלי כיון שתוקע מסמר אחר, אבל במעייל שופתא אפי' דשם חתיכת עץ חדשה, שם הוא רק מהדק את הכלי ולכן פעם שני' הוא מיקרי מחזיר את הכלי ולא עושה כלי, ומה שכ' הרמב"ן שם לתרץ את הגמ' בביצה דשם אסרינן כשיש ציר מהאמצע אטו מן הצד ומשמע דבהחזרת תריס מן הצד איכא חיוב אע"ג דלא תקע, כ' הרמב"ן כיון דהוי מעשה אומן וכעושה כלי מתחילה, זה כ' הרמב"ן אי נימא דכיון דצריך מעשה אומן להחזיר את הדבר אז בטל שם כלי ממנו וכעושה כלי מחדש דמי, ותי' השני דכ' הרמב"ן שם דאפי' החזיר מן הצד אסור רק מדרבנן מטעם גזירה שמא יתקע, זה כצד דאפי' צריך אומן להחזיר מ"מ לא בטל שם כלי שהי' לו ואמרי' אין בנין בכלים, או דאפי' הדיוט יכול להחזיר את הדלת ומ"מ אסור שמא יתקע, ואפי' אי נימא דבטל שם כלי לגבי בנין בכלים מ"מ מוקצה לא הוי משום דעדיין עומד למלאכה ראשונה וראוי להתחבר הדלת עם הכלי,

כתוב שהוא חייב אלא ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי אבל חייב לא תנן התם.

ובאמת אם מאי דתנן במתני' ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, אם הכונה לאסור דרבנן שבאמת הוא עושה דרך שבירה אלא רק אסור לו לכוין לשם כלי אלא רק להוציא את האוכל, וכך ס"ל הר"ן בביצה, ולהאי לישראל ק' הלשון לעשות כלי והו"ל למימר ובלבד שלא יתכוין לכלי, או הכונה שיש איסור דאורייתא אם הוא מתכוין לעשות כלי היינו שיעשה שלא בדרך שבירה אלא כמו שכ' רש"י לנוקבה יפה בפתח נאה וכן ס"ל התוס'.

ונראה דהר"ן אזיל לטעמי', דאם עשה פתח חייב משום דזה הוי מעשה אומן, ולן אם הוא שובר כדי לאכול א"כ לא עשה זה דרך אומנות ואין כאן חיוב בונה משום עשיית פתח שבכלי אלא דמ"מ נעשה פתח, וזה תלוי דאם יש בנין בכלים אז הוא חייב על עשיית הפתח משום בונה (ולא משום סותר), ואם אין בנין בכלים אז הוא פטור, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי היינו שיעשה דרך שבירה ויתכוין לכלי, והיינו שהר"ן לומד שכיון שר"א מחייב ה"ה אם עשה כלי דרך שבירה הוא ג"כ חייב, ור"א ס"ל דהגזירה היא רק באותו מעשה שהוא עושה, קוטם להריח אם יעשה אותו מעשה קוטם לחצות בו שיניו אז חייב, וה"נ הקשו בגמ' דאם עושה להוציא אוכל מותר אבל אם עושה דרך שבירה ומתכוין לכלי הוא חייב דזה אותו מעשה דרך שבירה, ורק יש כונה לכלי וכמו דלר"א חייב בקוטם ביד לחצוץ בו שיניו ה"ה בעשה דרך שבירה

גווי לא מחייב משום בונה אלא משום מכה בפטיש, ולפי"ד התוס' רב דאמר משום בונה ס"ל דיש בנין בכלים ואנן לא ס"ל הכי אלא דמחייב משום מכה בפטיש, ותקע דמחייב לדידן משום מכה בפטיש וגם עשיית פתח דמחייב ג"כ משום מכה בפטיש, אבל לדידן דחייב בעייל שופתא משום בונה, י"ל דכש"כ בעשיית פתח דעושה דהכלי יהי' לו פתח וזה לא יהי' לו בכלל פתח מקודם, וכל פתח ופתח שהוא עושה חייב משום בונה דהכלי לא יהי' לו שני פתחים מקודם, ולתוס' בביצה הוא חייב משום מכה בפטיש ולכן התוס' והרמב"ן לא הביאו רא"י מעשיית פתח דשם הוא עושה כלי שיהי' לו עוד פתח וחשיב כעושה כלי מתחילה, וכן לא הביאו רא"י מהגמ' בביצה ל"ג ב' דתני' התם וכו' ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת בשוגג בשבת חייב חטאת וכו' דברי ר' אליעזר, משום דזה חייב לכו"ע דהרי הוא עושה כלי מתחילה, אך התוס' בשבת ע"ד ב' כתבו הרא"י מרב ואע"ג דלא הוזכר בדבריהם אלא סתם האי מאן דעייל שופתא בקפינא דמרא חייב וזה אינו אלא בשם רב וא"כ הו"ל לאתויי הברייתא בביצה, אלא י"ל דמכיון דמאי דתנינן חייב זה בשם ר"א והוא יחיד הי' אפ"ל דס"ל יש בנין בכלים כב"ש, וחכמים פליגי דאין בנין ואע"ג דהגמ' אומרת דלא זוהי פלוגתתם מ"מ מהברייתא לבד י"ל דאין רא"י, ועוד י"ל דמשום מכה בפטיש הוא חייב היכא דהוא עביד לחצוץ בו שיניו, שו"ר דלכן לא הביאו התוס' בק"ב ב' והתו' בע"ד ב' רא"י מעושה פתח לחבית משום דשם במשנה לא

להקשות מחמת זה הגמ' לא יכלה להקשות, וכיון שכן נקטי' דיש בונה אפי' עביד דרך שבירה בעץ וכן במוסתקי, או שאין בנין במוסתקי ורק אסור מדרבנן אפי' מכיון ועושה פתח נאה או שלא חיישינן שיתכוון לפתח נאה אבל אם התכוין יש בנין בכלים אפי' במוסתקי.

ורק הכא יש גזירה או כמו שכ' הר"ן שאפי' אם יתכוון רק לכלי אפי' שעושה דרך שבירה הוא חייב לר"א חטאת, או לפי תו' אז הגזירה שמא יעשה נקב נאה לכן אסרינן דרך שבירה, אבל שמא יתקע שיביא עוד דבר מהחוץ ויתקע זה לא חיישינן רק בדלתות כיון שרגילות לתקוע וכן בחוטי הסרבל שניתקו כ' התוס' במ"ח א' ד"ה הא בחדתי וכו' דאם יש רגילות לתקוע ולקשור אסור שמא יעשה קשר של קיימא, ולא דוקא שמא יתקע ואם הנקב צר אז אפי' שהדיוט מחזירן בכל זאת כיון שיש טורח בהחזרתן אז הוא חייב, ובמרדכי כ' דאם יש טורח בהחזרתן אז יש גזירה שמא יקשור כמו שמא יתקע אבל לא חייב בהחזרתן, ואולי משום שהדיוט יכול להתזירן ועי' ברא"ש, וצ"ע.

ומהרא"ש בעירובין ל"ד ב' משמע וכ"מ מהתוס' שבת ק"ב ב' ומהתוס' קמ"ו א' ד"ה מתיר, דמהא דלמסקנא מוקי לה אביי בקטיר במיתנא ידעי' בדבר שהוא חזק כעין פותחת אסור לשבור אע"ג שהוא לא עושה פתח חדש בחבית אלא משבר את הפותחת וממילא איכא הפתח מ"מ מדמוקי אביי למסקנא דקטיר במיתנא ידעי' דבדבר שהוא חזק כעין פותחת לא הוי שרי ת"ק.

מכיון לכלי, ולר"א צריך להיות אסור מדרבנן אפי' מכיון להוציא אוכל גזירה שמא יעשה אותו מעשה שבירה וכיון לכלי דאז הוא חייב מדאורייתא וע"ז משני דלר"א איירי במוסתקי, אבל התו' ס"ל דאיפה דעושה דרך שבירה אפי' יתכוין לכלי לא מהני מה שמתכוין לכלי כיון שהוא דרך שבירה ושרי גם לר"א אז ע"כ מש"כ ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי היינו הגזירה שמא יעשה פתח יפה, אבל בדרך שבירה אפי' מחשבתו לעשות כלי שרי, ואפי' לר"א ג"כ שרי ורק ביד מחייב ר"א אבל בדרך שבירה גם ר"א פוטר, וא"כ זה גם לרבנן קשה דבשלמא התם גבי לחצוץ בו שיניו שהוא ביד לכן הוי לחכמים מדרבנן ולר"א הוי מדאורייתא כיון דעכ"פ ביד עביד, אבל הכא כיון דעביד בסכין ופתח נאה א"כ חייב חטאת לכו"ע, ובדרך שבירה לכו"ע שרי גם לר"א, וא"כ הקוש' גם לרבנן והתי' במוסתקי הוא גם לרבנן. ומה שהק' החזו"א דעכ"פ הוי מוכרח מר"א דהקוש' הוי רק משום שמא יתקע ולמה בגמ' לא מקשי משום יש בנין בכלים, ש"מ אין בנין בכלים, וזה י"ל דאיה"נ דהגמ' יכלה להקשות גם משום בנין בכלים וגם משום גזירה שמא יעשה כלי והגמ' בחרה להקשות משום גזירה שמא יעשה כלי, ועוד משום בנין בכלים שמא ר"א ס"ל דאין בנין בכלים כשהוא עושה דרך שבירה וגם כשזה עשוי מעץ, ורק למסקנא דאביי מוקי בקטיר במיתנא ידעי' שאם בעץ הוא שובר אז חייב משום בונה בכלים, ולכן הקשתה הגמ' מהגזירה שמא יעשה כלי וכיון שהגמ' תי' דהכא עסקינן במוסתקי תו' לא קשה להגיד דיש בונה כשעביד דרך שבירה בעץ, אבל